

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

HUKURI 2021

XILETELO XA MAKOREKETELO

TIMARAKA: 80

Xiletelo xa makoreketelo lexi xi na tipheji ta 26.

SWITSUNDZUXO EKA VAKOREKETI

- Xiletelo lexi xa makoreketelo xo va xiletelo eka vakoreketi.
- Xi ta kaneriwa na swipano swa vakoreketi va swifundzankulu ku nga si sunguriwa ku koreketa etindhawini to hambanahambana.
- Tinhlamulo ta vakamberiwa ti fanele ku tekeriwa enhlokweni ku ya hi vuswikoti bya vona.

SWILETELO SWA MAKOREKETELO

- Laha mukamberiwa a nga hlamula swivutiso swo tlula nhlayo leyi languteriweke, koreketa nhlamulo yo sungula. (**Mukamberiwa a nga fanelangi ku hlamula xivutiso xa xitsalwana na xa ximbangu swa muxaka wun'we wa tsalwa.**)
- Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune eka XIYENGE XA A, (swithokovetselo swa ndzawulelo), koreketa swimbirhi ntsena leswo sungula.
- Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swimbirhi swa xitsalwana kumbe swimbirhi swa ximbangu eka SWIYENGE SWA B NA C, koreketa nhlamulo leyo sungula, u tshika leyi landzelaka. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune, koreketa ntsena swivutiso leswo sungula eka XIYENGE xin'wana na xin'wana, ntsena loko ku ri leswaku mukamberiwa u hlamurile xivutiso xin'we xa xitsalwana na xin'we xa ximbangu.
- Loko mukamberiwa a nyika tinhlamulo timbirhi laha yo sungula yi vaka yi hoxekile, leyi landzelaka yi va yi ri leyi faneleke, koreketa nhlamulo leyo sungula u tshika leyi landzelaka.
- Loko tinhlamulo ti nga nomboriwani hi mfanelo, koreketa ku ya hi xiletelo xa makoreketelo.
- Loko xihoxo xa mapeletelo xi ri na nkucetelo eka nhlamuselo ya nhlamulo, xi hoxise. Loko xi nga kuceteli nhlamuselo, xi nyike nkutlunya.
- **SWIVUTISO SWA XITSALWANA**
 - Loko xitsalwana xi komile ku tlula ntsengo lowu languteriweke wa marito, u nga xupuli mukamberiwa hikuva u ta va a tixupurile eka timaraka ta xivumbeko. Loko xi lehile ku tlula mpimo, koreketa ku ya hi vuswikoti bya mukamberiwa kutani u kana na vakoreketinkulu. **Tirhisa tirhubiriki ta makambelelo eka XITANDZHAKU XA A na XITANDZHAKU XA B ku kambela switsalwana swa vakamberiwa.**
- **SWIVUTISO SWA XIMBANGU**
 - Loko mukamberiwa a nga tirhisangi mimfungho yo tshaha, **a nga xupuriwi.**
 - Eka swivutiso leswi lavaka MAVONELO NA MATITWELO a ku na timaraka leti nyikiwaka eka tinhlamulo ta INA/E-E kumbe NDZA PFUMELA/A NDZI PFUMELI. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.
 - Tinhlamulo ta HI SWONA/A HI SWONA kumbe MHAKA YA NTIYISO/MAVONELO a ti averiwi timaraka. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.

XIYENGE XA A: VUTLHOKOVETSERI**SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO*****TSIMA RA VUTLHOKOVETSERI* – MJ Baloyi et al.****XIVUTISO XA 1: XITSALWANA****SWI ONHAKILE – M E Mhinga****SWITSUNDZUXO**

- Tirhisa swikombiso leswi landzelaka tanihi swiletelo swo koreketa xivutiso lexi.
- Mahlamulelo ya nga hambana ku ya hi matwisiselo ya mukamberiwa ya xitlhokovetselo.
- Tirhisa rhubiriki leyi nga eka papila ra 25 ku koreketa xivutiso lexi.

TINHLAMULO LETI LANGUTERIWEKE

Mutlhokovetseri u tirhisile ririmi ra vutshila ku hlamusela hi ku onhaka ka swilo etikweni, laha vana va hanyaka hi ku rhandza na vatswari va tsandzekaka na ku va laya hikokwalaho ka milawu ya timfanelo leyi nga kona etikweni.

- Eka ntila wa 1 lowu nge: 'Vatswari i vayeni emindyangwini ya vona', mutlhokovetseri u tirhisile xigego 'i vayeni', leswi vulaka vanhu lava va nga endza, ku hlamusela leswaku vatswari a va ha swi koti ku laya vana va vona hikwalaho ka milawu ya timfanelo laha va bohekaka ku timiyelela ku fana na vaendzi emitini.
- Ku tirhisiwa ka riencisi 'tokolo!' leri hlamuselaka ku pfula nomo u vula xo karhi eka ntila wa 4 lowu nge: 'Loko o tokolo, u dye naxo!', swi humelerisa ku tikeriwa loku vatswari va nga na kona ku byela vana swihoxo swa vona hi ku chava ku pfukeriwa vukarhi./'Ku dya naxo!' i xivulavulelo lexi vulaka ku va ekhombyeni, leswi kombisaka ndlela leyi vatswari va vaka ekhombyeni hayona loko va ringeta ku tshinya vana va vona.
- Ku kombisa hilaha swi nga oloveki hakona ku laya vana masiku lawa, leswi lavaka munhu loyi a nga chaveki ku kongomana na xiyimo xo tika, mutlhokovetseri u tirhisile xivulavulelo 'ku va na xivindzi' eka ntila wa 9 lowu nge: 'I mani a nga vaka ni xivindzi'.
- Mutlhokovetseri eka ntila wa 14 lowu nge: 'Dyondzo ya kona vo kapudza bya ricece', u tirhisile xihlambanyisi/xifananisi/xipimanyisi 'ku kapudza bya ricece' ku paluxa ndlela leyi vadyondzi va alaka hayona ku dyondza, laha va ngo sindzisiwa kunene hi vadyondzisi va vona.
- Eka ntila wa 26 lowu nge: 'Tolo u longile mabutsa ya yena khatsaa!' mutlhokovetseri u tirhisile vumunhuhati, laha ku 'longa' swi vulaka ku teka nhundzu ya wena u famba u ya kun'wana. Hi ntila lowu u komba leswaku mahanyelo lamanene no xixima ya xikhale a ma ha ri kona eka vana va manguva lawa./Mutlhokovetseri u tirhisile riencisi 'khatsaa!' leri vulaka ku famba u nga ha vuyi, leswi hlamuselaka leswaku mahanyelo lamanene ma fambele makumu.

Matirhiselo ya mutlhokovetseri ya ririmi ra vutshila eka xitlhokovetselo lexi ma humelerisa vuswikoti bya yena byo paluxa hungu ra ku onhaka ka swilo etikweni, laha vatswari na vadyondzisi eswikolweni va tsandzekaka ku laya vana.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 06

X&R = 04

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 25. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[10]

XIVUTISO XA 2: XIMBANGU

KASI WENA U YIMILE KWIHI? – MA Khosa

- 2.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a nga na xiphigo xo hlawula muxaka wa ripfumelo leri a lavaka ku wela eka rona exikarhi ka ripfumelo ra ndhavuko na ra xikreste. Munhu loyi u kumeka hinkwako laha ku khongeriwaka na laha ku phahliwaka kona. U tsundzuxiwa ku hlawula muxaka wa ripfumelo leri a lavaka rona ka ha ri na nkarhi. ✓✓ (2)
- 2.2 'Va bokoloka va fa ni marito.'/Ntila wa 14. ✓ (1)
- 2.3 chayiwa hi matimba./B. ✓ (1)
- 2.4 Xi hlamusela leswaku mintirho mimbirhi yo hambana a yi tirheki hi nkarhi wun'we hikuva yi ta onhaka hi vumbirhi bya yona. ✓ Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku munhu loyi u boheka ku hlawula xin'we eka ripfumelo ra ndhavuko na ra xikreste hikuva a nge swi koti ku va eka swona haswimbirhi. ✓✓ (3)
- 2.5 Wu hlamusela leswaku munhu loyi ku tlhokovetseriwaka hi yena u fanele a endla xiboho a hlawula muxaka wa ripfumelo leri a lavaka ku wela eka rona. ✓ (1)
- 2.6 Mukamberiwa u ta boxa matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta khomiwa hi tingana ✓ hikuva a ndzi ta ehleketa leswaku vanhu va nga va va ndzi teka ndzi fana na yena hi maendlelo ya swilo tanihileswi ndzi nga xaka ra yena. ✓

KUMBE

A ndzi nga ta vilerisiwa hi nchumu ✓ hikuva a ndzi ta twisisa leswaku wa ha lava laha moya wa yena wu ku rhandzaka, loko a ku kumile u ta hlawula kutani a tshamiseka. ✓

(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.)

(2)
[10]

XIVUTISO XA 3: XIMBANGU

MAKUMASWIVUPFILE – MJ Baloyi

- 3.1 Xitlhokovetselo lexi xi humelerisa hungu ra wanuna loyi a sukeleke nsati wa yena ekaya a famba a xisetela vavasati lava loveriweke hi vanuna va vona a ku wa va rhandza kasi i ndlela yo kota ku va dyela mali/ndzhaka/rifa leri va siyeriweke rona hi vanuna va vona. ✓✓ (2)

- 3.2 'Miganga ya le kusuhi hinkwayo xi dumile duu!'/Ntila wa 8.√ (1)
- 3.3 nyika wanuna loyi hinkwaswo leswi a swi lavaka./C.√ (1)
- 3.4 Rito 'bvutamerile' ri hlamusela ku tlutlama hi ku tumbelela.√ Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku wanuna loyi u dya mali/ndzhaka/rifa hi makolo leswaku a ta hatla a heta a hundzela emahlweni a ya dyela van'wana.√√ (3)
- 3.5 Wa ku tshikelela/tiyisisa.√ (1)
- 3.6 Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku a tshika ku xanisa no phangela tinoni mali/ndzhaka/rifa ra tona leri ti faneleke ku tihlayisa hi rona na vana va tona.√√ (2)
- (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) [10]

XIVUTISO XA 4: XIMBANGU

RIFU – NW Phakula

- 4.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi rifu leri ku nga khale ri ri kona, leri nga hlawuriki leswaku ri teka mani naswona a ku na laha vanhu va nga balekelaka kona va ya tumbela hikuva rifu ri nga humelela kun'wana na kun'wana.√√ (2)
- 4.2 'U khelela u khelerile handle ko hlamba timbilu.'/Ntila wa 7.√ (1)
- 4.3 vatswari./D.√ (1)
- 4.4 Tiyinkho i timbita letikulu.√ Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku hambiloko vanhu va lova hi xitalo rifu a ri yimi ku va kona, ri ya emahlweni ri heta vanhu ku komba leswaku a ri kolwi kumbe ku xurha hi ku dlaya vanhu; tanihi yinkho leyikulu leyi nga tariki hambu ku cheleteriswa mati hi xitalo.√√ (3)
- 4.5 Yi kombisa ndlela leyi vanhu va chavaka rifu hayona na hilaha va ringetaka ku ri papalata hakona.√ (1)
- 4.6 Swi endla ndzi chava na mina√ hi ku ehleketa leswaku ndzi nga lova nkarhi wun'wana na wun'wana.√ (2)
- (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) [10]

XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO

NDZUMBA WA AFRIKA 1 – SJ Malungana

XIVUTISO XA 5: XIMBANGU

VA TWISA VUSIWANA – MT Babane

- 5.1 Xitlhokovetselo lexi xi humelerisa xifaniso xa vana lava hanyaka hi ku xaniseka hi ku pfumala makaya hikokwalaho ka leswi va tshikiweke/cukumetiweke hi vatswari va vona.√√ (2)
- 5.2 'Mati a swi ya tivi ni muhlovo.'/Ntila wa 11.√ (1)
- 5.3 hlakarile./C.√ (1)

- 5.4 Rito 'magoya' ri vula swimanga leswi balekeke emakaya swi ya tshama enhoveni./Swimanga swa nhova.√ Eka xitlhokovetselo lexi ri vula leswaku vana lava ku tlhokovetseriwaka hi vona va hava makaya hikokwalaho ko tshikiwa/cukumetiwa hi vatswari va vona.√√ (3)
- 5.5 I ku tshikelela/tiyisisa.√ (1)
- 5.6 Ndzi nga va tsundzuxa leswaku loko va vona/twa va nga si tiyimisela ku kuma vana a va tisirhelele/kunguhate ku sivela ku kuma vana./Ndzi nga va tsundzuxa leswaku va yisa vana lava eka lava hlayisaka vana vo pfumala vatswari ematshan'weni ya ku va cukumeta.√√ (2)
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) [10]

NTSENGO WA XIYENGE XA A:

30

XIYENGE XA B: NOVHELE/MFUWO WA RIXAKA**NOVHELE****XIVUTISO XA 6: XITSALWANA****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

Xivuriso lexi nge: 'U nga tibeli mutwa atsolweni', xi vula leswaku u nga tilaveli ku karhateka/vaviseka swi ri ekule na wena. Xi nga tirhisiwa ku tsundzuxa vanhu vo fana na Johnson Hlongwane na vanghana va yena loko ku langutiwile eka leswi va swi endleke swo yiva cheke hi xikongomelo xo hlongorisa Chavalala entirhweni, leswi ttheleke swi vavisa vona.

- Johnson Hlongwane a a tirha kahle tanihi museketeri/mupfuneti wa mininjhere efemeni ya PPE kambe hikokwalaho ka mavondzo u sungurile ku venga Ephraim Chavalala loyi a a tirha ehansi ka yena tanihi muhlanganisi hikokwalaho ka matirhelo lamanene.
- Loko efemeni ku huma poso ya vuhlanganisinkulu leyi hi ntiyiso a yi fanerile yi kumiwa hi Chavalala, Hlongwane u sungurile ku kala a nga ha tshamiseki ku ri hi ku entiyisweni a swi nga n'wi khumbi helo.
- U sungurile ku byeletela vanghana va yena kun'we na Mukhari loyi a va tirha swin'we leswaku loko yena a ha ri kona efemeni ya PPE, Chavalala a nge pfuki a tlakusiwile a ya eka xivandla xa vuhlanganisinkulu.
- Leswi swi endlile leswaku a pfumala kurhula, leswi a ku ri ku tirhambela ku vaviseka embilwini hi mhaka leyi a yi nga n'wi kongomangi laha a kunguhateke na vanghana va yena ku endla rhengu ro hlongorisa Chavalala entirhweni a tlhela a va tshembisa swivandla swa mintirho.
- Va endlile mhaka ya manyala efemeni ya PPE hi ku yiva cheke ya feme va fojara minsayino va ya hakela xikweleti xa Chavalala eka OK hi xikongomelo xa ku n'wi onha vito leswaku a ta hlongoriwa entirhweni, leswi a ku ri ku tinghenisa eka leswi nga va vangela ku khomiwa hi maphorisa.
- Mathebula hi ku twa Hlongwane u nyanyukile a tshika ntirho wa yena wa kahle eka *Summit News*, leswi ku nga va ku tivangela ku vaviseka loku a ku ri ekule na yena hikuva loko rhengu ra vona ri nga ha tirhangi u sarile a ri hava ntirho.
- Maria na yena u pfumerile ku ya hakela hi cheke ya vuxisi eka OK hi ku va a tshembisiwile ntirho lowu a wu ri wa Nyeleti a ri karhi a swi tiva leswaku vugevenga lebyi a a lava ku byi endla byi nga tshuka byi n'wi ngenhisile ekhombyeni.
- Jerico yena u pfumerile ku va pfuna ku fojara minsayino hi ku twa leswaku u ta nyikiwa mali yo ringana R100.00, a ri karhi a tiva khombo ra swona.
- Vanhu lava hinkwavo va tikumile va helerile exitokisini hikokwalaho ka vukungundzwana lebyi va byi endleke endzhaku kaloko Mlambo a tirhisile ntokoto wa yena ku lavisisa nandzu wa ku yiviwa ka cheke.

Mintirho leyo homboloka hinkwayo leyi endlilweke hi Hlongwane na vanghana va yena leyi va ngenhisike ekhombyeni ra ku ya pfaleriwa ejele yi tiyisisa leswaku ku tilavela ku karhateka/vaviseka swi ri ekule na wena a hi mhaka ya kahle, leswi fanaka na ku tibela mutwa etsolweni.

MAAVELO YA TIMARAKA:

$$V = 15$$

$$X\&R = 10$$

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

XIVUTISO XA 7: XIMBANGU**MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

- 7.1 I xigangu xa Mathebula.√ Hi yena a nga rhumiwa eka OK ku ya hakela xikweleti xa Chavalala, a tiendla onge hi yena Nyeleti.√ (2)
- 7.2 I ku hlongorisa Chavalala na Nyeleti entirhweni.√ (1)
- 7.3 Jerico./B.√ (1)
- 7.4 Hlongwane a a ehleketa leswaku Chavalala loko a ta vuya hi le ntsungeni u ta khomiwa a ya pfaleriwa ejele kambe a swi vangi tano, hi yena loyi a nga khomiwa ematshan'weni ya Chavalala.√√ (2)
- 7.5 Swi paluxa leswaku Hlongwane i munhu wo tikukumuxa no rhandza ku tekela vanhu van'wana ehansi.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 7.6 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondzile leswaku vukungundzwana a byi kahle, bya dlayisa hikuva byi nga ku vangela jele.√√
(Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.) (2)
- 7.7 A ndzi ta va ndzi n'wi tsundzuxile leswaku a nga fanelangi ku hatlisela ku tsaka makungu/marhengu ya yena ma nga si tswala mihandzu hikuva swi nga endleka xiyimo xi hundzuka endleleni, swilo swi nga ha vi hilaha a a swi ehleketile hakona.√√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (3)
- 7.8 I wa ku yiviwa ka cheke efemeni ya PPE.√ Swi hetelele swi kumekile leswaku a swi endliwile hi Hlongwane na vanghana va yena laha hinkwavo va nga khomiwa va ya ejele.√ (2)
- 7.9 U konanisile Jerico a lava ku tiva loyi a nga n'wi galacha ku fojara minsayino eka cheke ku kondza a boxa leswaku i Hlongwane na Mathebula.√√ (2)
- 7.10 I ntlimbo wa le handle√ lowu a vangeriweke wona hi Mlambo loyi a endleke ndzavisiso wa yena kahle kutani swi kumeka leswaku Chavalala na Nyeleti a hi vona vayivi va cheke, mukunguhati wa rhengu a ku ri yena, leswi a swi komba leswaku se u ta khomiwa hikuva rhengu ra yena a ra ha pasangi.√

KUMBE

- I ntlimbo wa le ndzeni√ lowu a tivangeleke yena n'wini hikokwalaho ka makwanga ya yena kutani sweswi a a swi vona leswaku jele se a ri n'wi yimerile.√ (2)
- 7.11 Ku paluxeka ka swiendlo swo biha swa Hlongwane.√√ (2)
- 7.12 I xisihalari√ hikuva ku tirha hi ntiyiso ka yena ku siverile Hlongwane ku fikelela ku navela ka yena ko n'wi hlongorisa entirhweni.√ (2)
- 7.13 A ndzi ta tisola no ya kombela rivalelo eka Chavalala na hinkwavo lava a ndzi ta va ndzi va dyoherile.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

[25]

XIVUTISO XA 8: XITSALWANA**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mtombeni**

Xivuriso lexi nge 'Hambi u famba ankoveni, lundza ri ta vonaka' lexi hlamuselaka leswaku hambu munhu a nga endla swo biha amunyameni, mihandzu yi ta tikomba xi seketeriwa swinene hi swiendlo swa Celela na vanghana va yena na swa Nyiko leswi landzelaka:

- Celela, n'wana wa Cheyeza Baloyi, a a fambafamba na ntlawa wa vafana va yiva swilo swa vanhu handle ko khomiwa hi maphorisa. Timhaka ti tile ti ta biha loko va yile va ya tshova endlwini ya mulungu un'wana va yiva mali na vanghana va yena vambirhi laha maphorisa va nga va balesela kutani vambirhi va lovela kwalaho kasi Celela a tsutsumela ekaya na mbanga leyi a a ri na yona, laha a nga fika a lovela kona.
- Celela a ku ri khale a endla vugevenga na vukhamba exihundleni swi nga tiviwi hi munhu kambe swi vile swi humela erivaleni, swi tiviwa hi mani na mani.
- Leswi swi kombisa kahle leswaku hambileswi Celela na vanghana va yena va nga yivetela swilo nkarhi wo leha va nga khomiwi, xihundla xa vona xi vuye xi paluxiwa siku va nga baleseriwa leswaku hi vona lava a va endla timhaka ta vugevenga.
- Rifu ra Celela ri vavile swinene eka vatswari va yena na kokwana wa yena.
- Loko a ri Nyiko yena u werile eka vudyoho hi ku endla timhaka ta vugangu na N'wa-Mdanisi, noni leyi a yi ri xirho xa kereke ya yena.
- Nyiko na N'wa-Mdanisi va rhandzanile exihundleni va ehleketa leswaku a va voniwi hi munhu kufikela loko N'wa-Mdanisi a ta va a bihile emirini, kutani xihundla xa vona xi humela erivaleni.
- Havambirhi a va ehleketa leswaku mhaka ya vona i xihundla kasi swi ta kumeka kutani ku tivisiwa no tiyisisiwa eka vakulukumba va kereke. Nyiko u tengisiwile, a voniwa nandzu kutani a hluvuriwa nguvu ya vufundhisi, leswi endleke leswaku a tisunga hi ku nwa mhondzo a lova.
- Ku hluvuriwa ka Nyiko nguvu ya vufundhisi na rifu ra yena swi vavisile tata wa yena swinene leswi n'wi vangeleke na rifu ra xitshuketa.

Swiendlo swa Celela na vanghana va yena na swa Nyiko na N'wa-Mdanisi leswi boxiweke laha henhla swi tiyisisa leswaku hambu munhu a endla swilo emunyameni kumbe exihundleni a nga voniwi swi hetelela swi humela erivaleni swi voniwa na ku tiviwa hi vanhu hinkwavo.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 9: XIMBANGU**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mtombeni**

- 9.1 Mufundhisi Tlhomandloti a a komberiwile emutini wa ka Baloyi ku ya khongelela Celela./A a yela ku ya vonisana na vona mayelana na khombo leri a ri werile Celela.√ A a herile matimba hi ku vona ndlela leyi Celela a vavisiwile hayona.√√ (3)
- 9.2 A va nghenile endlwini ya Mulungu un'wana va yiva mali yo tala swinene.√√ (2)
- 9.3 va lovile./D.√ (1)
- 9.4 Ku 'celela' i ku seletela nchumu egojini, leswi yelanaka na ku va Celela a dlayiwile kutani a celeriwile hikokwalaho ka mintirho ya yena leyo homboloka.√√ (2)
- 9.5 Leswaku ku va a kumekile a endla vugevenga na vanghana va yena, wa khumbeka na yena eka manyala hinkwawo naswona u fanele a teka vutihlamuleri eka hinkwaswo.√√√ (3)
- 9.6 A ndzi ta va ndzi va nyikile ku kombisa leswaku tanihi mutswari mhaka ya ku va n'wana wa mina a endla vugevenga a ndzi yimi na yona.√√ (Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 9.7 Hileswi a swi tiva leswaku tata wa yena a nge amukeli rirhandzu ra yena na Soluka hileswi a a nga ri Mutsonga.√ (1)
- 9.8 Hinkwayo i mindyangu ya vukreste.√√ (2)
- 9.9 I ntlimbo wa le handle√ hikuva u lo vangeriwa hi tata wa yena loyi a a nga lavi leswaku a teka Soluka hikokwalaho ka leswi a a ri Muqhoza.√ (2)
- 9.10 Swi vula leswaku mhaka leyi a yi karhata/vavisa Madambi embilwini, hi yena loyi a nga kotaka ku n'wi pfuna ku yi lulamisa tanihi mutswari/tata wa yena.√√ (2)
- 9.11 U dyondzisa leswaku vatswari va fanele ku tshika vana va titekela swiboho eka swa rirhandzu handle ko va nghenelela.√√ (2)
- 9.12 Ndzi nga vula leswaku a a rhandza Soluka swinene.√ (1)
- 9.13 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku tanihi Mufundhisi a ringete ku rhandza vanhu hinkwawo handle ka xihlawuhlawu./A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a a tshike ku nghenelela ngopfu eka timhaka ta vana va yena ta vukati.√√ (2)

[25]

XIVUTISO XA 10: XITSALWANA**XIMITANTSENGELE – IS Shabangu**

Mpfumaleko wa kurhula na ntsako endyangwini wu tala ku vangwiwa hi vugangu eka vatekani. Leswi swi va ntiyiso loko ku xiyiwa vutomi bya Godi etsalweni leri.

- Godi na nsati wa yena Lindiwe a va tshamile hi ntsako na kurhula na vana va vona. Godi a a nga yi hambu ebyalweni ku ya hungasa a nga rhangangi a vona nsati na vana.
- Ntsako lowu a wu ri emutini wa Godi wu sungurile ku hlekahleka loko Godi a ta va a kumile ntirho wa vumininjhere eka GDC, laha a kumaneke na Florence wa ka Ndlovu, loyi a a tiviwa hi vito ra Mafloza, loyi a ongeke Godi hi vunene bya vuxisi ku kala va rhandzana.
- Godi hi ku nyanyuriwa hi rirhandzu rintshwa u sungurile ku xanisa nsati wa yena a tlhela a tshika na ku hlayisa vana a vula leswaku Lindiwe a va hlayise hikuva u n'wi nghenisile xikolo.
- Godi u sungurile ku cinca a nga ha vuyi ekaya hi nkarhi, masiku man'wana a pfa a nga muki no muka, leswi khale a swi nga humeleli.
- Hi ku yengiwa hi rirhandzu rintshwa Godi u rhurhile a ya tshama eka Siyandhani endzhaku ka loko malume wa yena Sambula a ringetile ku n'wi tshinya hikuva Lindiwe a a n'wi hlamuserile hi vutomi byintshwa lebyi a a sungurile ku byi hanya.
- Lindiwe u tikeriwile hi vutomi a lwa ku dyondzisa vana xikolo loko tata wa vona a ha hlayisa Mafloza na vana lava a n'wi kumeke a ri na vona. Lindiwe u vavisekile swinene emoyeni loko vana va yena va vula leswaku va yile eGDC ku ya kombela ku pfuniwa hi Godi kambe Mafloza a va tlherisa a vula leswaku a nga kona.
- Hambiloko Lindiwe na vana va yena va hetelele va amukerile leswaku Godi u fambile, a a va siyerile xilondza lexi nga tshungulekiki.
- Eka Siyandhani Godi a swi n'wi fambela kahle. A a akerile Mafloza dyiyindlu ledyikulu, leswi a tsandzekeke ku swi endlela Lindiwe na vana va yena. Ntsako lowu a wu ri kona exikarhi ka Godi na murhandziwa wa yena lontshwa wu vile wa nkarhinyana hikuva va hlongoriwile entirhweni havambirhi hi ku endla timhaka ta masangu ehofisini.
- Mafloza hi ku kuceteriwa hi munghana wa yena Japisa u rhandzana na vavanuna lava a va n'wi nyika tithenda, leswi endleke leswaku Godi a nga ha xiximiwi. Leswi swi vangile leswaku endyangwini wa vona ku nga ha vi na kurhula.
- Mafloza u tlherile a nyanyisa xiyimo hi ku va a nga ha xiximi muti wa vona hikuva van'wana va vavanuna lava a va pfa va ta etlela ekamareni ra Godi loko yena a hlongoriwile laha a a boheka ku etlela na Vhelaphi.

Mpfumaleko wa kurhula endyangwini wa Godi na Lindiwe wu vangiwile hi vugangu bya yena na Mafloza; kasi mpfumaleko wa kurhula na ntsako wu tlhela wu va kona endyangwini wa Godi na Mafloza hikokwalaho ka vugangu bya Mafloza na vavanuna van'wana. Leswi swi tiyisisa mhaka ya ku va vugangu byi ri byona xivangelo xa ku heta ntsako na kurhula endyangwini.

MAAVELO YA TIMARAKA:

$$V = 15$$

$$X\&R = 10$$

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 11: XIMBANGU**XIMITANTSENGELE – IS Shabangu**

- 11.1 Va hlanganile eDaveyton ekaya ka vaSozaphi√ loko Mencisi a endzerile tata wa Sozaphi, Sfasonke loyi a va tirha swin'we.√ (2)
- 11.2 A a vilerisiwa hileswi a a bihile emirini naswona a a chava ku byela vatswari wa yena.√ (1)
- 11.3 Lindiwe u yisiwile eka Godi va ya vika nandzu, laha Godi a wu amukeleke.√√ (2)
- 11.4 pfumela nandzu./C.√ (1)
- 11.5 Vukati bya Godi na Lindiwe byi hele hi ku va Godi a kumile rirhandzu rintshwa eka Mafloza kasi vukati/vugangu bya Godi na Mafloza byi hele hi ku va Godi a nga ha ri na mali, a nga ha tirhi.√√ (2)
- 11.6 Ku vangiwile hileswi Godi a sungurile ku tshika nsati wa yena Lindiwe hikokwalaho ka leswi a a rhandzana na Mafloza, a a nga lavi ku soriwa hileswi a ha nyanyuriwa hi rirhandzu rintshwa.√√ (2)
- 11.7 Swa humelela, va tele vadyondzi lava tikumaka va bihile emirini va nga tiyimiselangi kutani va va na xiphiso xo amukela leswi humeleleke, no chava ku byela vatswari va vona.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 11.8 I Mandla Bamuza,√ a a ri tata wakwe/tatana na n'wana.√ (2)
- 11.9 A a wile a titivala siku leri a byeriweke leswaku Masesi a hi n'wana wa yena, i wa Mandla Bamuza.√ (1)
- 11.10 Eka Mafloza.√ Mafloza a a sasekile swinene kambe a a ri na mona hikuva u yengile Godi hi rirhandzu ku kondza a tshika ndyangu wa yena kambe a tlhela a n'wi xanisa no n'wi hlongola ku vava loko a nga ha ri na mali hikokwalaho ka leswi a heleriwile hi ntirho.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (3)
- 11.11 Swi nyika vavanuna dyondzo ya leswaku va fanele va tsakisiwa no tinyungubyisa hi vasati va vona, va hambana no rhandza vavasati lava va va fayelaka mindyangu no tlhela va va xanisa.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 11.12 Ya paluxa mahanyelo ya yena yo hamboloka yo pfumala xichavo no rhandza byalwa ku tlula ku hlayiseka ka mana wa yena./Ya paluxa leswaku a nga na vutihlamuleri hikuva u tsandzeka ku sirhelela xindzhuti xa ndyangu wa ka vona.√√ (2)
- 11.13 Ndzi nga vula leswaku a nga endli kahle hikuva a a fanele a xixima kamara ra yena na Godi tanihileswi a a ri nuna wa yena, ku nga ri ku tlangela ka rona na vavanuna van'wana.√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (1)
- 11.14 A ndzi ta va ndzi n'wi tsundzuxile ku tlhelela eka nsati wa yena a ya kombela ku rivaleriwa, a hambana na maxangu lawa a a ma kombiwa hi Mafloza.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

[25]

MFUWO WA RIXAKA**RIVOMBA RA VUTSONGA – C Lambane na MT Mthombeni****XIVUTISO XA 12: NTSHEKETO (XITSALWANA)**

Matsalwa ya mfuwo wa rixaka ya dyondzisa na ku nyika vutivi byo karhi. Leswi swi seketeriwa hi leswi humelelaka eka ntsheketo wa 'Mantombi na xikoxa', xihungwana xa matimu na swikhohwakhohwana xa 'Tiva ra Fundudzi' na xiphato xa ndhavuko xa 'Eric Nxumalo'.

- Eka ntsheketo wa 'Mantombi na xikoxa', Mantombi u fambile na vanhwanakulobye eku khideni laha loko va ri eku khideni nguvu ya yena yi nga nyamalala. Mantombi u vutisile lava a a ri na vona kutani va hlamula leswaku a va yi tivi. U fambile hi nambu a yi lava ku kondza a ya kuma xikhegudyana a xi vutisa.
- Xikhegudyana xi n'wi byerile leswaku loko a lava nguvu ya yena u fanele a xi rhidimba hi ku xi lakatsela kunene. Tanihileswi a a lava nguvu ya yena u endlile tano. Loko a heta xi fambile na yena ekaya ka xona laha xi nga fika xi n'wi nyika nguvu ya yena leyi a yi sasekile ku tlula leswi a yi ri xiswona ekusunguleni. Leswi swi nyika dyondzo ya leswaku ku tiyisela swa vuyerisa. Swi tlhela swi nyika vutivi bya leswaku loko munhu a lava xilo hi mbilu ya yena hinkwayo u endla xin'wana na xin'wana lexi langutekaka xi nga khorwisi evutonwini bya masiku hinkwawo leswaku a kuma leswi a swi lavaka.
- Loko a fika ekaya sesi wa yena u yi naverile kutani na yena a teka nguvu ya yena a ya yi hoxa ematini. Loko a famba a yi lava u hlanganile na xikhegudyana lexi pfuneke Mantombi kutani xi n'wi byerile leswaku a xi rhidimba hi ririmi kambe yena u arile, a xi byela leswaku a nga na nkarhi wo lakatsela thyaka ra xona.
- Xikhegudyana a xi n'wi nyikangi nguvu ya yena kambe xi n'wi tshikile a famba kutani loko a fika ekaya a tikuma a ri na thyaka na swirhumbana swo fana na swa xona. Leswi swi dyondzisa leswaku mona na nkanu a swi vuyerisi kambe swi vangela khombo.
- Sesi wa Mantombi u rilile, a tisola eka mahanyelo ya yena yo hamboloka, ya makwanga na mona kutani thyaka na swirhumbana swi nyamalala a sala a ri kahle. Leswi swi dyondzisa leswaku loko munhu a tisola hi ntiyiso eka leswo biha leswi a swi endleke wa rivaleriwa a tlhela na yena a va na kurhula.
- Ntsheketo lowu wa tshinya na ku dyondzisa leswaku loko u endla van'wana mona na nsele na wena u nga humelela hi leswo biha naswona ku tiyisela, ku xixima na ku titsongahata swa vuyerisa.
- Xihungwana xa matimu na swikhohwakhohwana xa 'Tiva ra Fundudzi' xi nyika vutivi bya laha tiva leri ri kumekaka kona, ku nga eVhenda na swiyila leswi nga pfumeleriwiki ku endlilwa eka tiva leri ku fana na ku hlantswela swiambalo.
- Xi tlhela xi dyondzisa hi swikhohwakhohwana leswi rixaka ra Vavhenda ri kholwaka eka swona hi tiva leri; swo fana na matumbulukelo ya rona na swivandzana leswi hanyaka eka rona, kun'we na swihlahla leswi rhendzeleke tiva leri.
- Xi tlhela xi nyika vutivi bya nhlamuselo ya vanhu lava cinaka Domba, ku nga ncino lowu endlilwaka hi vanhwanyana va Vavhenda ku encenyeta nhlaru leyi ku khorwiwaka leswaku yi kumeka etiveni leri na nkoka wa ncino lowu.
- Eka xiphato xa ndhavuko xa 'Eric Nxumalo' muphati u paluxa hilaha va ka Nxumalo va tiphataka na ku tindhundhuzela hakona. U kombisa leswaku va ka Nxumalo i va ka Ndwandwe naswona i vatukulu va Nghunghunyana. Leswi swi nyika vutivi bya matimu ya laha va ka Nxumalo va tumbulukeke kona.

- Xiphato lexi xi hambanisa va ka Nxumalo na va swivongo swin'wana hi ku kombisa leswaku va ka Nxumalo vona a va dyi nhlampfi. Loko xivongo lexi xi phatiwa ku nghenisiwa na Xizulu, leswi kombisaka rixaka leri va ka Nxumalo va tumbulukeke eka rona.
- Swivongo swi na ntirho lowukulu erixakeni ra Vatsonga. Swi endla leswaku vanhu va nyimba yin'we va nga tekani. Ku na ku tshemba eka Vatsonga leswaku vanhu va nyimba yin'we loko va tekana va tswala vana vo dadavala.
- Swivongo swi nga endla na leswaku vana va nga lahleki na ku va vanhu va nyimba yin'we va tivana tanihi maxaka.

Hinkwaswo leswi boxiweke laha henhla swi tiyisisa mhaka ya leswaku matsalwa ya mfuwo wa rixaka ya dyondzisa na ku nyika vanhu vutivi byo karhi.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 13: NTSHEKETO (XIMBANGU)

'EVUKON'WANINI BYA N'WAMHUNTI'

- 13.1 I ku koka rinoko ra vayingiseri leswaku va n'wi yingisela.√ (1)
- 13.2 Hi ku karhatiwa hi ndlala navusiku, N'wamhunti u dlayile mbuti ya le vukon'wanini bya yena a dya kutani a tumbeta dzovo ehansi ka xitheve lexi a etlele ehenhla ka xona.√√ (2)
- 13.3 mabuwa./D.√ (1)
- 13.4 Leswaku vatsheketeriwa va nga etleli va lorha leswo chavisa leswi a ku tsheketiwa hi swona.√√ (2)
- 13.5 U va lemukisa hi khombo leri nga vaka kona loko munhu un'wana a lava ku tiendla lonene emahlweni ka vanhu hi ku tirhisa vuxisi./U va lemukisa hi khombo ro tshemba vanghana ku tlula mpimo.√√ (2)
- 13.6 A ndzi ta va ndzi n'wi tsundzuxile leswaku a nga ha pfuki a tshembile munghana, ngopfungopfu loko swi ta eka timhaka ta rirhandzu.√√ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

SWIHUNGWAHUNGWANA SWA MATIMU NA SWIKHOLWAKHOLWANA (XIMBANGU)

'MATUMBULUKELo YA VATSONGA'

- 13.7 Hileswi Mutsonga a a ri na xivundza.√ (1)
- 13.8 Mutsonga na nsati wa yena va kumile vana vo tala lava tekaneke na vanhu lava teke va ta luvela emutini wa Mutsonga.√ (1)

- 13.9 Matumbulukelo ya rixaka ra Vatsonga.√√ (2)
- 13.10 Ndzi nga vula leswaku swi kahle hikuva swi dyondzisa hi matumbulukelo ya Vantima leswaku ku ta tiviwa laha va humaka kona.√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (1)

XIPHATO XA NDHAVUKO (XIMBANGU)

NELSON MANDELA

- 13.11 Muphati u byela vahlayi hi Nelson Mandela loyi a nga xaniseka hi xikongomelo xo lwela ntshuxeko wa Vantima va Afrika-Dzonga. U ya emahlweni a vula leswaku Nelson Mandela u xiximiwa hi misava hinkwayo hikokwalaho ka vunhenha bya yena naswona u nyikile Mafrika mpfumelelo wo nghena eAfrika-Dzonga.√√ (2)
- 13.12 Ya wena ngoma yi nga tshwi./Ntila wa 6.√ (1)
- 13.13 U vula leswaku eAfrika-Dzonga ku amukeriwile tinxaka hinkwato ta vanhu.√√ (2)
- 13.14 Muphati u vula leswaku Nelson Mandela u humile ejele a ya va murhangeri/mupuresidente wa tiko laha a rhangeleke na khale ka varhangeri/tipuresidente ta yena.√√ (2)
- 13.15 Wo tshikelela/tiyisisa.√ (1)
- 13.16 I mhaka ya kahle hikuva va ndhundhuzela no paluxa mintirho leyinene ya vanhu erixakeni, leswi endlaka leswaku vanhu lava va nga rivariwi no tshama va xiximekile.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

[25]**NTSENGO WA XIYENGE XA B: 25**

XIYENGE XA C: NTLANGU**XIVUTISO XA 14: XITSALWANA*****HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane***

Xivuriso lexi nge: 'Xiala ku byeriwa u ta swi vona hi ngati, kumbe muwopho', lexi hlamuselaka leswaku loyi a alaka ku byeriwa, kumbe ku tsundzuxiwa, u ta tilaya loko ku humelela khombo xi seketeriwa swinene hi leswi humeleleke Matanato etsalweni leri.

- Matanato hikokwalaho ka ku ala ku tsundzuxiwa na ku byeriwa u hlanganile na swo vava evuton'wini bya yena.
- Endzhaku kaloko N'wa-Xirhami a sungurile ku nwa ngopfu byalwa laha a a teka na mali leyi a yi fanele ku hlayisa vana a xava byalwa ha yona, Matanato u sungurile ku tinyiketela eka vavasati va le madorobeni hi ku tibyela leswaku vona va antswa naswona va tlharihile, a va fani na vavasati va Machangana.
- Matanato u vonile swi antswa leswaku a tikumela wansati wa le madorobeni a hambana na N'wa-Xirhami hambileswi vanghana va yena, Mavhavaza na Xilumuni va ringeteke hi tindlela hinkwato ku n'wi kombisa leswaku leswi a a swi endla a hi swona tanihileswi se a a kurile kambe yena a ala no twa.
- A a tshamela ku ya eswitokofeleni emalokixini, ku ri ndlela yo ya tilavela vavasati. Leswi swi endlile leswaku a lahlekeriwa hi swo tala kun'we na mali hikuva a a fanele ku va tsakisa hi ku va xavela byalwa hambileswi vanghana va yena a va tshamela ro n'wi tsundzuxa hi ta vubihi bya le malokixini. U rhandzanile na Rhoda, nhwana wa le Sofia Town loyi a a tibyela leswaku u kumile ntombi ya kahle leyi a ta yi teka a hambana na vavasati va Machangana lava se a a va vona va ri vanhu vo ka va nga tlharihangani no va va nga tivi nchumu.
- Mavhavaza na Xilumuni a va tshamela ku n'wi kombisa leswaku leswi a a swi endla a ku nga ri swona hikuva na Rhoda loyi a a tiba xifuva hi yena a a ri na swona swihoxo tanihi N'wa-Xirhami naswona a ku ri mbuyavukati.
- Hi siku leri mali ya xitokofela a yi nyikiwa yena, vanghana va yena va n'wi tsundzuxile leswaku swa antswa va famba kumbe a va nyika mali va n'wi khomela kambe yena a ala, leswi nga endla leswaku vatsotsi va n'wi ba, va n'wi tekela swiambalo leswi a a ambarile a sala ntsena hi manghilazi ya mahlo laha va ka va Rhoda na maxaka ya vona va nga nwa hafu ya mali leyi a a yi kumile.
- Hikokwalaho ka ku n'wi rhandza na ku lava ku n'wi pfuna, vanghana va yena va konanisile mana wa Rhoda ku tiva tata wa yena. Swi kumekile leswaku Rhoda loyi vanghana va yena a va tshamela ku n'wi tshinya hi ta yena kambe yena a ala, a a ri n'wana wa buti wa yena Tshikani Mininginisi Chauke, loyi a a tivitana hi ra Livhiti Sheks Chanki.
- Leswi swi endlile leswaku a twa a vavisekile swinene emoyeni na ku hela matimba hikuva a a endlile mhaka ya tingana swinene ya ku rhandzana na n'wana wa buti wakwe.

Timhaka hinkwato leti nga laha henhla ti tiyisisa kahle xivuriso lexi nge: 'Xiala ku byeriwa u ta swi vona hi ngati, kumbe muwopho', lexi hlamuselaka leswaku loyi a alaka ku byeriwa kumbe ku tsundzuxiwa, u ta tilaya loko ku humelela khombo ku fana na Matanato loyi a a ala ku tsundzuxiwa kutani a hlangana na swo vava evuton'wini.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 15: XIMBANGU

HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane

- 15.1 A a ta hi le Joni./A a ta hi le xilungwini laha a a tirha kona.√ (1)
- 15.2 A a nwa ngopfu byalwa.√
A a teka mali yo xavela vana swakudya a xava byalwa a tshika vana va xaniseka.√ (2)
- 15.3 Matanato u kumile leswaku xigangu xa yena Rhoda lexi a a kholela N'wa-Xirhami hi xona a xi ri n'wana wa buti wa yena kutani a boheka ku ya ka nsati wa yena loyi a a n'wi nyenya ekusunguleni.√√ (2)
- 15.4 tsandza ku ti hlamula./B.√ (1)
- 15.5 I ntlimbo wa le handle,√ lowu a vangeriweke wona hi nsati wa yena N'wa-Xirhami loyi a nwa byalwa ku tlula mpimo, leswi a swi endla na ndyangu wa yena wu xaniseka.√ (2)
- 15.6 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondzile leswaku loko ndzi dyohelanile na munhu kutani hi tsandzeka ku lulamisa swiphigo swa hina hi fanele hi kombela lavakulu ka hina va nghenelela ku hi pfuna.√√
(Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.) (2)
- 15.7 Ndzi nga vula leswaku a a nga xiximi nuna wa yena tanihi nhloko ya muti./Ndzi nga vula leswaku a a xanisekile/karhalisiwile hi hanyelo ra nuna wa yena ro n'wi xanisa.√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (1)
- 15.8 A swi ta ndzi nyumisa√ hikuva ku va vatswari va tshamela ku holova swi khomisa tingana naswona a swi kombisi rirhandzu na ntsako emutini.√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 15.9 A swi ri eka Mayimayi.√ A swi nwa byalwa.√ (2)
- 15.10 Hileswi Mavhavaza a a tekile Topisa loyi a a ri n'wana wa Xitlhangoma, buti wa Matanato.√ (1)
- 15.11 'Xihangalasi' swi vula munhu loyi a hangalasa swilo loko swi tshamile kahle swi va hasahasa, leswi yelanaka na ku va Xihangalasi a ringetile ku onhela Mavhavaza na Topisa vukati bya vona.√√ (2)

- 15.12 Matanato a a vula leswaku a nga lavi vavasati va Machangana hikuva va phuntile kutani ekuheteleni a rivalelana na nsati wa yena N'wa-Xirhami wa Muchangana.√ Xihangalasi na yena u arile leswaku u bihisile Topisa emirini kambe loko a vona Topisa a tekiwile no hlayiseka a vuya a ku u lava nsati wa yena.√ (2)
- 15.13 Ya paluxa leswaku i wanuna wo tshembeka.√ (1)
- 15.14 U va lemukisa hi khombo leri nga vaka kona loko va nga xiximi mindyangu ya van'wana vavanuna.√√ (2)
- 15.15 Ndzi nga va tsundzuxa leswaku va nga tilan'wi, a va tihlayise no tikhoma kahle va ta tlhela va kuma lava nga ta va rhandza no va teka va ya va hlayisa.√√ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

[25]**XIVUTISO XA 16: XITSALWANA****VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

I ntiyiso leswaku Boneka a ku ri ximunhuhatwa xo tolovela ku hamba, leswi nga n'wi vuyerisangiki nchumu evuton'wini handle ko xaniseka. Leswi swi tiyisisiwa hi tindhawu hinkwato leti a vuleke vunwa eka tona endzeni ka tsalwa leri.

- Loko Xikweni a ri exilungwini Boneka u byerile Khegu namixo leswaku a teka barha a ya cela misava eMatangari. Loko Khegu a ku u ta swi endla loko xikolo xi huma hikuva a nga hlwela eka swa tidyondzo, Boneka u berile Xikweni riqingho a hamba a ku Khegu na Khetani a va n'wi xiximi.
- U hembile a byela Khegu na Khetani leswaku tata wa vona u tsarile papila leswaku a va byela ku rhwalela misava yo semendhela rivala, ku ri hi ku u rhumerile mali yo rhwalerisa misava hi golonyi.
- Loko Xikweni a xaverile vana va yena hinkwavo swiambalo exilungwini, Boneka u xisile Bodzani hi ku n'wi byela leswaku swiambalo leswi hinkwaswo i swa yena na makwavo Gwirhani hikuva Xikweni u te swa Khetani na Khegu u ta va xavela hi Khisimusi.
- U vulavurile vunwa a byela vana va yena leswaku mali leyi a nga na yona yi tele ngopfu, yi ta va hlayisa va kala va kula. Leswi swi endlile leswaku va yi tirhisa hi vusopfa kutani yi hatla yi hela va sala va xaniseka.
- U byerile Khegu leswaku u kumile papila ro huma eka Xikweni leri vulaka leswaku Khegu na Khetani va fanele va suka emutini wa tata wa vona Xikweni hikuva a va twisisi. Vunwa bya yena byi endlile leswaku Khetani a hetelela a sukile ekaya a ya lava ntirho a tiakela muti laha a nga tlhela a teka na vama wa yena a ya tshama na vona. Boneka yena emakumu hi yena loyi a pfumalaka ko tshama a tlhela a ya kombela eka Khetani.
- Loko Khegu a bihisiwile emirini hi Rigigisi, Boneka u xisile Khegu a ku Xikweni u te a n'wi heleketa eka loyi a n'wi bihiseke emirini naswona a nga ha vuyi na yena. Vunwa bya yena a byi n'wi vuyerisangi nchumu hikuva Khegu u amukeriwile naswona muti wa kona a kuma leswaku wu kahle, leswi nga tlhela swi n'wi vangela mavondzo.

- Siku leri a nga ya eBush ku ya kamba yindlu no ya en'angeni leswaku a ya tiyisa yindlu u byerile Bodzani leswaku loko tata wa yena a pfuka a nga n'wi byeli ntiyiso hi ta laha a yeke kona, a a n'wi byele leswaku u yile etihunyini, leswi a ku ri ku dyondzisa n'wana ku tolovela ku vulavula vunwa, leswi endleke leswaku Bodzani a hetelela a nga ha n'wi tshembi na yena.
- U xisile Bodzani a ku u hakerile R1000, 00 ya yindlu loko mutirhelamfumu a tile ku ta n'wi tsundzuxa leswaku u salerile endzhaku hi mahakelelo, leswi nga endla leswaku va humesiwa endlwini va sala va ri hava ndhawu yo tshama.
- Vuxisi bya Boneka byi vangile leswaku a vengiwa hi vana, maxaka, na vaakelani, a tlhela a xaniseka hi ku pfumala ko tshama.

Hinkwaswo leswi boxiweke swi tiyisisa no humelerisa Boneka tanihi ximunhuhatwa xo tolovela ku hamba, leswi swi nga n'wi vuyerisangiki hi nchumu handle ko xaniseka.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 17: XIMBANGU

VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu

- 17.1 U ta hi le ka Nenge-wa-nsuna./U ta hi le n'angeni.✓ (1)
- 17.2 I Fambeleni.✓ (1)
- 17.3 Mdaka./D.✓ (1)
- 17.4 Khegu a a nga pfumeleriwi ku nghena endlwini ya Boneka tanihileswi a ku vuriwa leswaku wa thyakisa no yiva, kambe loko Boneka a vabya u vitanerile Khegu endlwini leswaku a ta n'wi pfuna.✓✓ (2)
- 17.5 A nga va a twa ku vava ku va a vitaniwa noyi endzhaku ka loko a endlerile Boneka vunene loko a twa ku vava ku ri hi ku Boneka a a fanele a pfuniwile hi n'wana wa yena Bodzani.✓✓ (2)
- 17.6 Hileswi a n'wi vandzekeleke mati, a n'wi hlambisa no n'wi chovha hi barha a n'wi yisa eka Nenge-wa-Nsuna loko a twa ku vava.✓✓ (2)
- 17.7 Khegu loyi a a xixima, a ringeta ku endlela Boneka leswinene na ku n'wi ongola loko a vabya wa xanisiwa na ku vuriwa noyi kambe Bodzani loyi a a ri na vulolo na vunwa u kombiwa rirhandzu.✓✓ (2)
- 17.8 Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku a va hlamula hindlela leyinene leyi fanaka hikuva leswi a nga swi endlisa xiswona swi paluxa rivengo leri a nga na rona ehenshla ka Khegu.✓✓ (2)
- 17.9 Hi le ka Rigigisi,✓ a a heleketile Khegu tanihileswi Rigigisi a n'wi bihiseke emirini.✓✓ (3)
- 17.10 Ya n'wi humelerisa a ri munhu wa mavondzo✓ hikuva a a nga swi langutelangi leswaku Khegu a nga amukeriwa hi Rigigisi.✓ (2)

- 17.11 Ndzi twisisa leswaku hambiloko a ri munhu wa mona, mbilunyana ya vumunhu lebyinene a a ri na yona./Ndzi twisisa leswaku a a endla mona hi vomu ku ve wa swi tiva leswaku a a fanele ku endla leswinene.√√ (2)
- 17.12 Hileswi a a tshemba leswaku Khegu a nge tshami nkarhi wo leha eka Rigigisi tanihleswi loko a n'wi siyile kona a ngeheneke eka Nenge-wa-nsuna leswaku a n'wi tirhelela leswaku vukati bya yena byi ta hatla byi onhaka.√√ (2)
- 17.13 A hi endlelo ra kahle hikuva loko a swi endlisa xileswi u ta tolovela ku hanya hi vubihhi a ha ri ntsongo, leswi nga n'wi onhelaka vumundzuku bya yena.√√ (Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 17.14 A ndzi ta vitana maxaka ya mina na ya yena leswaku va ta ndzi pfuna eka xiyimo lexi./A ndzi ta yima ku n'wi hlayisa hi tlhelo ra swa timali./A ndzi ta ya lava ku pfuniwa eka tisojaliweka.√ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (1)

[25]**XIVUTISO XA 18: XITSALWANA****XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: ... TI LE TILWENI!**

Ntiyiso wa xivuriso lexi nge: 'Xihlobyana xa le mahlweni xi dlayisa hi torha' lexi hlamuselaka leswaku loko u famba ndlela, famba u pange mati, u nga vuri leswaku xihlovo xi le mahlweni; u nga xi kuma xi phyile, wu humelerisiwa hi leswi humeleleke Magaza Cawuke eka xintlangwana xa '... Ti le tilweni!'

- Magaza Cawuke a a tshamile kahle na nsati wa yena Chinghisa loyi a a n'wi rhandza na ku n'wi xixima swinene.
- Loko a yile exikolweni eYunivhesiti ya Ongoye u rhandzanile na Nokuthula Zuma loyi a a tshama na n'wana wa yena Lulu, va huma etikweni ra ka Zulu.
- Magaza u vonile onge rirhandzu leri a a ri kuma eka Nokuthula a ri antswa eka ra Chinghisa kutani a vona swi antswa leswaku a tshika Chinghisa nsati wa yena leswaku a ta tekana na Nokuthula.
- U vonile Chinghisa tanihi nsati loyi a n'wi tiselaka ku xaniseka hikuva a a nga dyondzangi xikolo kutani a a karhele ku hanya vutomi bya xiyimo xa le hansi.
- U vurile leswaku eka Nokuthula u kumile hinkwaswo leswi a a swi lava evuton'wini hikuva u dyondzile ku tlula na yena Magaza. U yile emahlweni a vula leswaku u kumile ndlela leyi n'wi faneleke ya kurhula, leyi n'wi susaka eku xanisekeni laha a a tinghenisile kona hi yexe a ha ri ntsongo.
- U hlongorile Chinghisa na vana va yena ekaya a ngehena Nokuthula na n'wana wa yena Lulu, loyi a a tiva leswaku i ndzisana ya Nokuthula.
- Endzhaku ka malembe yo tlula khume, Magaza u sungurile ku xaniseka emoyeni hikokwalaho ka ku va Nokuthula a nga n'wi kumeli mudyandzhaka hi ku va a nga kumi vana, leswi endleke leswaku a swi vona leswaku kurhula na ntshamiseko leswi a a tibyerile leswaku u ta swi kuma loko a tekile Nokuthula a swi nga ri ntiyiso.

Leswi hinkwaswo swi tiyisisa xivuriso lexi nge: 'Xihlobyana xa le mahlweni xi dlayisa hi torha' hikuva ematshan'weni yo kuma kurhula na ku tiphina leswi a a swi languterile, u kumile leswaku a swi tano loko se a tshama na Nokuthula kambe u lo xaniseka kutani a sungula ku tisola.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 19: XIMBANGU

XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu

NTLANGU: SWONA SWI RI SWA YINI!

- 19.1 Emutini wa ka Khosa eThulamahashe./Emutini wa ka Khosa.✓ (1)
- 19.2 Va kumile mbuyelo wa leswaku Nyeleti u na xitsongwatsongwana xa HIV lexi se a xi ri eka xiyimo xo ka xi nga ha tshunguleki/lawuleki.✓✓ (2)
- 19.3 'Madambi' i swilo swo biha leswi munhu a nga hlenganaka na swona, leswi yelanaka na swiendlo swa Madambi swa ku va a hanya hi tindlela to homboloka to nwa mabyalwa laha a nga helela ekhotsweni hikokwalaho ka ku pfinya no dlaya n'wana wa ka Nkuna.✓✓ (2)
- 19.4 Ri kombisa leswaku i mutswari loyi a tsandzekaka ku komba vana va yena tindlela letinene ta vutomi.✓ (1)
- 19.5 Hileswi Khombo a a rhandza ku tshinya vana va yena loko va endla swo huma endloleni, leswi Midlayi/Nsatimuni a a swi vona ku ri ku va a nga fambi na minkarhi naswona swi nga fambelani na ku dyondzeka.✓✓ (2)
- 19.6 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondzile leswaku mutswari u fanele ku yimela vutswari bya yena a komba vana vakwe mahanyelo lamanene handle ko va yimelela loko va endlile swo huma endloleni.✓✓ (Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.) (2)
- 19.7 I ntiyiso hikuva Nyeleti u kale a kumana na HIV hikokwalaho ka leswi mana wa yena a a yima na yena loko a ri karhi a cincacinca vavanuna ehandle ka ku n'wi tshinya a n'wi komba ndlela ya mahanyelo lamanene.✓✓ (Timaraka i to seketela ntsena.) (2)
- 19.8 Ndzi nga vula leswaku a swi kahle hikuva swi kucetela vana va yena ku endla swo huma endloleni.✓ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (1)

NTLANGU: 'I MHANGU KU TILAVELA!'

- 19.9 Ma-Pieter./Pieter.√ (1)
- 19.10 Bayizani a yengiwile hi Ella loyi va hlanganeke exipotweni xa Betty le ka Malamulele kutani a ya heta mahelo ya vhiki hinkwawo va ri swin'we ekaya ka Ella.√√ (2)
- 19.11 Valerie u yile emutini wa Ella laha a nga kuma Bayizani na Ella va ri swin'we endzhaku kaloko Bayizani a nga vuyangi ekaya laha a xisile nsati a ku u ya eka ndzisana ya yena James le ka Ngobe.√√ (2)
- 19.12 tekeriwile hinkwaswo./C.√ (1)
- 19.13 Vugangu a byi na hakelo/mbuyelo lowunene, bya hluphekisa.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 19.14 U va lemukisa hi khombo leri nga vaka kona loko va tinghenisa eka vugangu, laha va nga hetelalaka va xaniseka.√√ (2)
- 19.15 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a tshika ku fambela ngopfu eswipotini hikuva hi kona lomu ku talaka ku kumeka vavasati lava va rhandzaka ku onhela vavanuna mindyangu ya vona hi ku tilavela ntsena ku tsakisiwa swa xinkadyana.√√
(Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

[25]**XIVUTISO XA 20: XITSALWANA****VADYONDZI VA NAMUNTLHA – SE Makhubele**

N'wana loko a vuriwa mutwa wo tlhava lowu dyisaka vatswari va yena mbitsi hiloko a twisa timbilu ta vatswari va yena ku vava hikokwalaho ka mahanyelo ya yena yo homboloka. Leswi swi seketeriwa hi swiendlo swa Fumani leswi andlariweke laha hanshi.

- Fumani o va n'wana un'we eka vatswari va yena, Mufundhisi Munene na manana Munene. A a endleriwa swilo hinkwaswo leswinene hi vatswari va yena kambe a a nga byi voni vunene na rirhandzu ra vatswari va yena.
- Ematshan'weni yo va n'wana lonene, Fumani a a hanya vutomi byo pfindluka byo dzaha timbangi exikolweni. U gangisile Xiluva etlilasini ematshan'weni yo tinyiketela eka tidyondzo ta yena, leswi a swi ta tsakisa vatswari va yena.
- Fumani a ya na mukwana exikolweni kufika laha a tshembiseke ku tlhava Xiluva hi wona hi ku vula leswaku u n'wi gegile hi nkarhi wa dyondzo ya Xinghezi.
- Xiluva u byerile nhloko ya xikolo kutani ku rhumiwile mudyondzisi Kanama ku ya lavisisa loko mhaka leyi vuriweke hi Xiluva yi ri ntiyiso. Kanama u sechile Fumani kutani a kuma mukwana na mbandi exikhwameni xa yena.
- Nhloko ya xikolo u vitanile vatswari va Fumani na va Xiluva ku ta tenga nandzu wa Fumani, leswi khomiseke vatswari va yena tingana tanihileswi Munene a a venga ngopfu moya wo biha evanhwini.
- Loko nhloko ya xikolo a kombisile leswaku Fumani wa hlongoriwa exikolweni hikuva u ta onha vana va xikolo xa yena, vatswari va Fumani va n'wi kombelerile rivalelo kutani nhloko ya xikolo a n'wi rivalela.

- Fumani u yile emahlweni no twisa vatswari va yena ku vava hi ku va yivela mali yo ringana madzanantlanu wa tirhandi leyi a yi nyikeke Xiluva ku ya hakela riendzodyondzo tanihi nyiko yo khensa ku va a n'wi rivalerile, leswi endleke leswaku a nga ha hlongoriwi exikolweni. U arile ku vula ntiyiso wa leswaku hi yena a yiveke mali hambiloko mana wa yena a n'wi xavelerile no vula ku a va nge n'wi dlayi loko a yi tekile.
- Fumani u arile ku famba na vatswari va yena empfuxelelweni a hamba hi ku vula leswaku u lava ku sala a hlaya tibuku kasi a a lava ku sala a nghenisa Xiluva loyi se a a ri nhwana wa yena endlwini ya ka vona.
- Xiluva u etlerile eka vaFumani kutani hi siku leri landzelaka loko Fumani a n'wi pfuxa a kuma leswaku u lovile.
- Rifu ra Xiluva ekaya ka Mufundhisi Munene ri susile ndzhuti wa ndyangu wa vona lowu a a wu xiximeka swinene naswona Mufundhisi na nsati va bohekile ku sukela mpfuxelelo va vuya hi xihatla ku ta langutana na ku khomiwa ka Fumani.
- Fumani u siyile vatswari va yena na xiphigo xo langutana na vatswari va Xiluva loko yena a tekile goza ro tisunga a lova endzhaku ka rifu ra Xiluva.

Swiendlo leswi nga laha henhla swa Fumani swi seketela swinene mhaka ya leswaku vana minkarhi yin'wana va va mintwa leyi vangelaka vatswari va vona ku vaviseka emimoyeni na ku xaniseka hikokwalaho ka vubihhi lebyi va byi endlaka.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI GWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 26. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 21: XIMBANGU

VADYONDZI VA NAMUNTLHA – SE Makhubele

- 21.1 U byeriwile hi nhloko ya xikolo Matodzi Rambuda./U byeriwile hi nhloko ya xikolo.✓ Exikolweni xa Dyondzekani./Exikolweni.✓ (2)
- 21.2 I ya leswaku Fumani a a yile na mukwana exikolweni./A a lava ku tlhava Xiluva hi mukwana.✓ (1)
- 21.3 Fumani a a ri na mahanyelo yo homboloka lawa a ya nyumisa vatswari va yena.✓✓ (2)
- 21.4 nga karhali ku n'wi komba ndlela leyinene./C.✓ (1)
- 21.5 Swi nga va swi vangiwile hi ku va a khomiwa hi tingana ta leswi vatswari va yena a va swi kumile leswaku u dzaha mbangi.✓ (1)
- 21.6 I mutswari loyi a rhandzaka ku kurisa n'wana hi ntiyiso, loyi a nga rhandziki leswaku a va na mahanyelo yo biha.✓✓ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 21.7 I ntlimbo wa le handle,✓ lowu va vangeriweke wona hi n'wana wa vona Fumani loyi a a ri na mahanyelo yo biha.✓ (2)

- 21.8 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a hundzuka eka mahanyelo ya yena yo biha a hanya vutomi bya kahle leswaku a ta humelela evuton'wini.√√ (2)
- 21.9 Hileswi Jimmy a a huma emutini wa vusweti.√ (1)
- 21.10 Loko Xiluva a xavela Jimmy tintangu a ha n'wi rhandza swinene lero na vusiwana bya yena a nga byi voni kambe loko se a rhandzana na Fumani a a nga ha n'wi rhandzi, leswi endleke leswaku a paluxa vusweti bya yena eka Fumani.√√ (2)
- 21.11 Swi endlile leswaku a kota ku langutana na swa tidyondzo a nga ha kanganyisiwi hi swa vugangu./Swi n'wi ponisile ku holovisana na ku tlhaviwa hi mukwana hi Fumani./Swi n'wi ponisile leswaku a nga ngheni ekhomyeni ra ku va Xiluva a lovela emavokweni ya yena.√√ (2)
- 21.12 Ya vile xikhovolelo hikuva a a tshikile Jimmy, mufana wa mahanyelo lamanene a ya tihoxa eka Fumani, xidzahi lexikulu xa mbandi/wa mahanyelo yo biha, leswi solekaka evanhwini.√√ (2)
- 21.13 I Jimmy√ hikuva a a navela ku rhandzana na Xiluva hilaha ku nga heriki kambe ku navela ka yena a ku humelelangi hikuva u tekeriwile murhandziwa wa yena hi Fumani.√

KUMBE

- I Fumani√ hikuva a a navela ku rhandzana na Xiluva kambe ku navela ka yena a ku nga fikeleleki hi ku olova hi vukona bya Jimmy.√ (2)
- 21.14 Ndzi nga vula leswaku a nga endlangi kahle hikuva swi vangile rivengo exikarhi ka yena na Jimmy./Ndzi nga vula leswaku a nga endlangi kahle hikuva u tekela Jimmy, mudyondzikulobye ehansi ku ri hi ku va tele vanhwanyana lava a a fanele a hlaurile eka vona handle ka ku landza Xiluva loyi a a swi tiva leswaku i wa mani.√ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (1)
- 21.15 Mukamberiwa u ta boxa matitwelo ya yena. Xikombiso: A swi ta ndzi vavisa swinene emoyeni√ hikuva na mina vusiwana a ndzi tihlawulelangi, ndzi lo tikuma ndzi tswariwile emutini wa byona.√ (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 25
NTSENGO WA TIMARAKA: 80

XITANDZHAKU XA A: XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YA MAKOREKETELO YA XITSALWANA XA VUTLHOKOVETSERI (TIMARAKA TA 10)

Swilaveko	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
MAAVELO YA TIMARAKA	5-6	4	3	2	0-1
VUNDZENI -Nhlamuselo ya nhlokomhaka. -Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, nseketelo na matwisiselo ya xitshuriwa.	-Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti. -Mavonelo yo thontlha yo hambanahambana; lama seketeriweke hi ku hetiseka hi xitlhokovetselo. -Matwisiselo ya le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Ku kombisa ku twisisa no hlamusela nhlokomhaka kahle. -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi. -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi mfanelo. -Matwisiselo ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka. -Tinhlamulo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka. -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka. -Matwisiselo yo ringanela ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Nhlamuselo leyi nga enetisiki ya nhlokomhaka. -Mpfumaleko wa tinhlamuselo leti seketelaka nhlokomhaka. -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka. -Nhlamuselo a yi fambelani na xitlhokovetselo. -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.
TIMARAKA TA 6					
XIVUMBEKO NA RIRIMI	4	3	2	1	0-1
-Xivumbeko, nkholuko na maandlalelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana.	-Xivumbeko xa nkhaqato -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo. -Ntivoririmi lowu pfumalaka swihoxo, mapeletelo na mahikahatelo.	-Xivumbeko lexi faneleke na nkholukelano lowunene wa mavonelo. -Nkholukelano wa mavonelo wa landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile.	-Ku na vumbhoni byin'wana byo komba xivumbeko. -Xitsalwana xi pfumala xivumbeko lexinene xa miehleketo na nkhaqato. -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitayili swi tala ku va leswi faneleke.	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke. -Mavonelo a ya na nkholukelano lowu faneleke. -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki.	-Xivumbeko xa xiyimo xa le hansu swinene. -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili.
TIMARAKA TA 4					

LEMUKA: Loko mukamberiwa a nga tsalangi vundzeni lebyi languteriweke, a tsarile xitsalwana xa vutitumbuluxeri ntsena, nyika 0 (tandza) eka Vundzeni, Xivumbeko na Ririmi.

XITANDZHAKU XA B: XIYENGE XA B NA C: RHUBIRIKI YA MAKOREKETELO YA XITSALWANA XA MATSALWA – NOVHELE/MFUWO WA RIXAKA NA NTLANGU (TIMARAKA TA 25)

Swilaveko	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
VUNDZENI	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
-Nhlamuselo ya nhlokomhaka. - Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, vumbhoni na matwisiselu ya xitshuriwa.	-Mahlamulelo yo hlawuleka: 14–15. -Mahlamulelo ya xiyimo xa le henhla: 12–13. -Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti. -Mavonelo yo tlhontlha yo hambanahambana; ya seketeriwa hi ku hetiseka hi xitshuriwa. -Matwisiselu ya xiyimo xa le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitshuriwa.	-Ku kombisa ku twisisa no hlamusela nhlokomhaka hindlela leyinene. -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi. -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lama ma seketeriweke hindlela leyi languteriweke. -Ku na vumbhoni bya ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka; kambe a hi swiyenge hinkwaswo leswi hlamuseriweke hi vuenti. -Tinhlamuselo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka. -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka. -Matwisiselu ya le xikarhi ya muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Mahlamuselelo matsongo ya nhlokomhaka; a ku na swiyenge leswi hlamuseriweke hi vuenti. -Tinhlamuselo titsongo leti seketelaka nhlokomhaka. -Mavonelo matsongo ngopfu lama faneleke. -Matwisiselu matsongo ya muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Matwisiselu matsongo swinene ya nhlokomhaka. -Maringetelo yo tsana yo hlamula xivutiso. -Mavonelo a ya tshembisi. -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.
TIMARAKA TA 15					
XIVUMBENGO NA RIRIMI	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Xivumbeko, nkholuko lowunene na maandlalalo. Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana.	-Xivumbeko xa nkhaqato -Manghenelo na mahetelelo yo hlawuleka. -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo.	-Xivumbeko lexi faneleke na nkholukelano lowunene wa mavonelo. -Manghenelo, mahetelelo na tindzimana letin'wana swi na nkholukelano lowunene. -Nandzelelano lowunene wa mavonelo. -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile.	-Ku na vumbhoni byin'wana byo kombisa xivumbeko. -Ku na nandzelelano na nkholukelano kambe swi na swihoxo. -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitaliyi swi tala ku va leswi faneleke. -Mavumbelo ya tindzimana hixitalo ya lulamile.	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke. -Mavonelo a ya na nkholukelano lowu faneleke. -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki. -Mavumbelo ya tindzimana ya hoxekile.	-Mpfumaleko wa xivumbeko lexi kunguhatiweke wu kavanyeta nkholukelano wa mavonelo. -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili swi endla leswaku xitsariwa lexi xi nga amukeleki. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki. -Mavumbelo yo hoxeka ya tindzimana.
TIMARAKA TA 10					
MAAVELO YA TIMARAKA	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

- Ku nga vi na ku hambana ko tlula swiyenge swimbirhi swa vuswikoti exikarhi ka maraka ya Xivumbeko na Ririmi na maraka ya Vundzeni.
- Nhlamulo ya vutitumbuluxeri yi fanele ku nyikiwa 0 (tandza) eka Vundzeni na 0 (tandza) eka Xivumbeko na Ririmi.

Mfanelo yo kopa yi pimiwile